

Ringers dragen bij aan kennis in het Jaar van de Koekoek

Raymond Klaassen,
Lyndon Kearsley,
Henk van der Jeugd

Het aantal Koekoeken neemt al decennialang in aantal af. Waarom precies is niet bekend. Daarom hebben Sovon Vogelonderzoek Nederland en Vogelbescherming 2017 uitgeroepen tot het jaar van de koekoek. Ook ringers kunnen een steentje bijdragen op zoek naar de grootste kennishiaten. Koekoeken worden namelijk maar weinig gevangen en geringd. Het gebrek aan gegevens belemmert bijvoorbeeld demografische analyses, maar eigenlijk weten we nog zo weinig van deze prachtige vogels dat elke vangst waarbij een standaard protocol wordt gevolgd t.a.v. biometrie en rui, bijdraagt aan onze kennis. Bovendien levert het vangen en ringen van koekoeken op een vaste locatie gedurende het broedseizoen waardevolle informatie op over het aantal individuele vogels dat in een gebied actief is.

In het voorjaar van 2017 is ringers gevraagd om bij te dragen aan de kennisvergaring door op één of meer vaste locaties koekoeken te vangen en te ringen gedurende de periode half april - half juni. Koekoek-experts Raymond Klaassen en Lyndon Kearsley gaven tips over hoe je te werk kunt gaan. Tien mensen gaven gehoor aan de oproep en gingen met het verstrekte geluid en de tips en trucs aan het werk. Niet iedereen was even fortuinlijk. Tot nu toe zijn er 11 koekoeken gevangen; 7 mannen en 4 vrouwen. Maar het seizoen is nog niet ten einde. En na de ervaringen van dit jaar zijn er misschien mensen die volgend jaar ook een poging willen wagen. Onderstaande informatie en tips kunnen daarbij van nut zijn.

Het ringen van adulte vogels

Koekoeken worden relatief weinig gevangen en geringd. In de periode 2010-2016 ging het om gemiddeld 10 volwassen vogels en 18 nestjongen per jaar (tabel 1). In het najaar werden gemiddeld nog eens 9 vogels per jaar gevangen. Ondanks dat de vogel niet schaars is in Nederland (6 – 8 000 zingende mannen volgens Sovon) worden ze maar zeer mondjesmaat gevangen. Koekoeken zijn ongeveer even talrijk als steenuilen. Van die laatste worden er jaarlijks zo'n 5000 geringd! Met de juiste instructie is het vangen van koekoeken echter relatief gemakkelijk. Het zou waardevol zijn een grote dataset met biometrie en gewichten te verzamelen. Interessant zou dan ook zijn om te beschrijven hoe de gewichten door het seizoen heen veranderen, en ook hoe biometrie verschilt tussen habitats (als maat voor potentiële waardvogels). Ook beschrijvingen van het verenkleed en de rui zijn waardevol.

Figuur 1. Koekoek vrouw grijze fase, na2kj, met gelige ogen en zonder rui. Dit type lijkt sprekend op een man op het bruin in de nek en enkele gevlekte armpendekveren na. Johannes Fokkens, 20 mei 2017, vangtijd 07:30.

Tabel 1.

	broedseizoen		najaar	totaal
	nestjong	adult		
2010	23	8	12	43
2011	35	9	3	47
2012	24	11	16	51
2013	16	3	8	27
2014	12	20	8	40
2015	10	7	7	24
2016	5	11	6	22
totaal	125	69	60	254
gemiddeld	18	10	9	36

Om goed en verantwoord koekoeken te kunnen vangen dien je als ringer over een ruime ervaring met mistnetvangsten te beschikken. De vangsten worden waardevol als je in je eigen gebied minimaal 10 individuen probeert te vangen, en een vast protocol invult bij elke vangst (vaste lijst biometrie verzamelen, vaste lijst omgevingsvariabelen). Dergelijke protocollen zijn opgesteld en beschikbaar gesteld aan de ringers die in 2017 meedoen aan het jaar van de koekoek en op aanvraag bij het Vogeltrekstation verkrijgbaar.

Om goed koekoeken te kunnen vangen volgen hieronder enkele tips & trucs:

- De opstelling van het net is essentieel. Optimaal zijn twee relatief geïsoleerde lage struiken of kleine boompjes niet hoger dan 3 meter waar je het net tussen kunt zetten. Het is ook mogelijk het net bij één geïsoleerde struik te plaatsen. Zet het net dan tussen de struik en de dichtstbijzijnde boom/bosrand. Het net moet het liefst net een klein beetje boven de struik(en) uitsteken. Een geïsoleerde boom of een hoge struik is kansloos want deze is hoger dan het net en de koekoek vliegt over je net heen. Een lage bosrand kan ook goed werken. Zet het net dan dwars op de bosrand. Het is ook belangrijk dat er geen hoge bomen binnen 50-100m staan, anders bestaat het risico dat de vogel alleen maar hoog heen en weer blijft vliegen. In plaats van bomen en struiken kun je ook werken met een stok, takken, een dode boom, hek etc. Bij een geïsoleerde struik kan het handig zijn een halve mistnetstok aan andere kant van het net te zetten als zitpost, met daaronder de geluidsbron.
- Gebruik grofmazige mistnetten met diepe zakken, bijvoorbeeld de [18 meter 30 x 30 stevig](#). Eén net voldoet doorgaans bij perfecte opstelling, bij geïsoleerde struik is 2 netten soms handig
- Gebruik vrouwtjesgeluid met op de achtergrond het geluid van een mannetje.

Figuur 2. Koekoek man, 2kj, met bruine ogen en onregelmatige rui in vleugel en staart, en met gevlekte onderstaart (niet goed zichtbaar). Johannes Fokkens, 25 mei 2017, vangtijd 06:30.

- Ga op 50-100m van het net zitten, verscholen, maar wel met direct zicht op net. Een koekoek komt meestal direct aanvliegen. Als de vogel in het net vliegt hoef je niet te rennen.
- Je kunt koekoeken van kilometers ver aantrekken, als ze het geluid maar horen. Let daarbij op de windrichting!
- De ochtend en avond zijn het beste, maar vangen kan in principe de hele dag.
- Het gebruik van een opgezette koekoek als lokker is niet noodzakelijk.
- Er zitten in een gebied vaak meerdere koekoeken, het loont daarom altijd de moeite om nog even door te gaan na de eerste vangst. Vrouwtjes zijn zeer moeilijk te vangen, ze reageren vaak wel op het geluid maar gaan doorgaans niet op zoek naar de exacte bron ervan.

Het ringen van nestjongen

Het zoeken van door koekoek geparasiteerde nesten is zeer arbeidsintensief. Het is echter heel waardevol dit te proberen. Wanneer we ons richten op een aantal specifieke waardvogels zoals graspieper of kleine karekiet is het mogelijk om voldoende gegevens te verzamelen. Uiteraard zou elk koekoeksjong dat je tegenkomt binnen een pullenproject geringd moeten worden. Het zoeken naar koekoeksjongen kan op zichzelf een goede reden zijn een pullenproject te beginnen en naar nesten te zoeken en nestjongen te ringen.

Randvoorwaarden zijn dat alle informatie over de gevonden nesten, al dan niet geparasiteerd, worden bijhouden op nestkaarten, dat van alle gevonden soorten de nestjongen worden geringd, en dat er nacontroles worden gedaan.

Het ringen van eerstejaars vogels in de nazomer – gedurende de najaarstrek

Koekoeken worden in het algemeen nauwelijks gevangen. Eén van de redenen zal zijn dat koekoeken niet vast blijven zitten in reguliere mistnetten, maar alleen in 'steltlopernetten'. Interessant is dat bijvoorbeeld alleen op plekken waar met grofmazige netten gevangen wordt er ook koekoeken geringd worden, denk bijvoorbeeld aan Schiermonnikoog (jaarlijks een aantal exemplaren)! Het zou prachtig zijn als ringbanen één netbaan met grofmazige netten inrichten, zodat in de nazomer door heel Nederland diverse habitats en locaties worden gemonitord. Uit satellietzenderwerk blijkt dat koekoeken opvallend vaak wat geïsoleerde droge eiken- en grove dennenbosjes gebruiken. Daar kan rekening mee worden gehouden bij de keuze van de locatie van het grofmazige net. Bijkomend voordeel is dat er ook meer grotere soorten als roofvogels, duiven en spechten geringd zullen worden.

Figuur 3. Koekoeksei in een nest van bosrietzanger. J. Plantinga, Vogelwacht Sneek, mei 2017.

Figuur 4. Koekoek man, na 2kj, met helder gele ogen, geen rui en een witte onderstaart (niet goed zichtbaar). Johannes Fokkens, 25 mei 2017, vangtijd 09:00.

Randvoorwaarden voor dit type vangwerk zijn uiteraard weer een ruime ervaring met het gebruik van mistnetten. Waar je rekening mee moet houden is dat lijsters of andere kleinere vogels in dit soort netten zeer moeilijk kunnen zijn om uit te halen! Met name zinvol op plekken waar heel regelmatig gevangen wordt en waar al vroeg in het seizoen kan worden begonnen zodat in elk geval de periode afspreken juni-augustus gedekt wordt.

Raymond Klaassen

Lyndon Kearsley

Henk van der Jeugd